

EL MUSEU ARQUEOLÒGIC DE L'ESQUERDA, A RODA DE TER: UN MUSEU DE JACIMENT

IMMA OLLICH I CASTANYER / MARIA OCAÑA I SUBIRANA
Directora / Conservadora del Museu Arqueològic de l'Esquerda

*The Museu Arqueològic de l'Esquerda (Archaeological Museum of l'Esquerda),
in Roda de Ter (Osona): a site museum*

L'actual Museu Arqueològic de l'Esquerda (Roda de Ter), obert al públic des del 1988, forma part d'un projecte més ampli fonamentat en la investigació arqueològica al jaciment ibèric i medieval de l'Esquerda (Les Masies de Roda-Roda de Ter). Com a Museu de Jaciment, la seva funció és conservar i difondre un ric patrimoni arqueològic que té un historial d'estudi de més de 25 anys, i que en el futur pot fer noves aportacions per al coneixement de la història del poblament ibèric i medieval a Catalunya.

The present Museu de l'Esquerda de Roda de Ter (Roda de Ter), open to the public since 1988, forms a part of a more extensive project centred around the archaeological research being done at the Iberian and mediaeval site at l'Esquerda (Les Masies de Roda-Roda de Ter). As a site museum, its function is to conserve and make known a rich archaeological heritage that has been studied for more than 25 years and that in the future may well offer new contributions to our knowledge of the history of iberian and mediaeval population patterns in Catalonia.

Paraules clau: museologia, arqueologia ibèrica, arqueologia medieval, arqueologia experimental.

Keywords: Archaeological Museum, Iberian Archaeology, Mediaeval Archaeology, Experimental Archaeology.

Incis i formació del Museu

El Museu Arqueològic de l'Esquerda, a Roda de Ter, té una llarga tradició relacionada amb les tasques d'excavació al Jaciment Arqueològic de l'Esquerda. L'existència del museu està directament relacionada amb el grau de sensibilització de la societat rodenca envers el jaciment i el seu objectiu principal és la conservació, l'exposició i la difusió del material arqueològic procedent del jaciment ibèric i medieval de l'Esquerda, així com la divulgació del jaciment. Aquest jaciment ocupa un meandre de dotze hectàrees sobre el riu Ter prop de la vila de Roda de Ter, al terme municipal de les Masies de Roda (Osona, Barcelona). Des de l'any 1977, les excavacions arqueològiques portades a terme sistemàticament han proporcionat molta informació sobre el món ibèric i medieval, amb una amplitud cronològica que abasta des del segle VIII aC (Bronze Final) fins al segle XIV dC (final de l'Edat Mitjana). L'interès científic del jaciment i la riquesa de materials fa totalment necessària l'existència d'un museu monogràfic: el Museu Arqueològic de l'Esquerda, un museu de jaciment.

La història del Museu es remunta als anys seixanta, quan a Roda creix un moviment vinculat al Centre Excursionista (CER) que es planteja com a objectiu principal descobrir i protegir les restes del poblat medieval de l'Esquerda, cone-

gudes des de principis del segle xx. Neix, així, una Secció Arqueològica vinculada a aquesta institució, que comença a fer excavacions entorn de la paret visible de l'església de Sant Pere cap a l'any 1966. El material aportat per aquestes tasques d'excavació va fer néixer l'any 1970 el Museu Arqueològic de Roda de Ter, ubicat a la planta baixa del local del CER, a la plaça Major de Roda.¹ En desaparèixer el CER i la seva seu, l'any 1975, la Col·lecció Arqueològica va quedar dipositada en unes vitrines a l'Ajuntament.

L'any 1977 comencen les excavacions arqueològiques sistemàtiques al jaciment de l'Esquerda, amb permís i subvenció del Ministerio de Educación y Ciencia de Madrid, vinculades a la Universitat de Barcelona a través del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, i dirigides per la Dra. Imma Ollich i Castanyer, professora titular d'aquest Departament. A partir de 1981, Dolors Buxó i Ausió assumeix la codirecció del sector ibèric, que ha continuat dirigint Montserrat de Rocafiguera i Espona des del 1988 fins a l'actualitat. Des del 1982 ençà, amb el traspàs de competències pel que fa a Patrimoni i Arqueologia cap al govern de la Generalitat de Catalunya, el permís i subvenció es tramiten al Servei d'Arqueologia, del Departament de Cultura de la Generalitat. Des d'aquest moment i fins a l'actualitat, s'ha anat formant a l'Esquerda un equip interdisciplinari, format per arqueòlegs i historiadors especialistes en diverses èpoques, però també per antropòlegs, geòlegs, físics, químics, biòlegs i botànics, entre d'altres, que al llarg de l'any analitza i estudia les restes arqueològiques procedents del jaciment, alhora que vetlla per la seva conservació i manteniment.

Entorn a l'any 1984, l'Ajuntament de Roda va començar a expressar al recent organitzat Servei de Museus de la Generalitat de Catalunya la necessitat de constituir el Museu de l'Esquerda per tal de protegir d'una manera eficaç el patrimoni arqueològic local i de posar-lo a l'abast de tothom d'una manera adequada.² En aquest moment s'inicia un intercanvi de cartes entre ambdues institucions sobre aquest tema. Una comunicació que arriba del Servei de Museus de la Generalitat, datada del 1987, assigna un acrònim oficial al Museu de l'Esquerda: MART (Museu Arqueològic de Roda de Ter).

L'any 1988, fent-se ressò de l'interès que l'Esquerda desperta en els rodencs i de la importància científica del jaciment, l'Equip d'Excavacions de l'Esquerda proposa a l'Ajuntament la constitució del Museu en una nova seu, amb la reestructuració total del seu contingut. Així, amb subvenció municipal, pel setembre de 1988 s'inaugura el nou museu, de caràcter monogràfic i dedicat íntegrament al jaciment de l'Esquerda, situat al carrer Bac de Roda, 6, a l'antiga seu de la Caixa de Manlleu. Gràcies a un acord entre ambdues institucions, el Museu s'integra a l'Obra Social d'aquesta entitat, que cedeix el local. La direcció fou assumida per part de membres de l'Equip d'Excavacions Arqueològiques de l'Esquerda.

---

1. La Secció Arqueològica del CER va publicar algunes notícies sobre les excavacions al *Butlletí del Grup Excursionista Fills del Ter*, i a la revista del poble, *Roda de Ter*. També es va editar un número monogràfic dedicat íntegrament a l'Esquerda.

2. Segons consta al certificat de l'acord pres pel Ple Municipal el dia 12 de setembre de 1984.

A partir de l'any 1995 es fan gestions per inscriure el Museu de l'Esquerda en el Registre de Museus de la Generalitat de Catalunya.

L'Ajuntament de Roda ha continuat treballant pel Museu i actualment ha adquirit un edifici adient, situat molt a prop del poblat ibèric i medieval de l'Esquerda, on s'ubicarà definitivament el Museu Arqueològic. En aquests moments s'està acabant de redactar el Projecte Museològic i Museogràfic per tal de convertir l'antiga caserna de la Guàrdia Civil de Roda en la seu del Museu de l'Esquerda.

La recerca a l'Esquerda com a motor del Museu

La recerca és la clau de volta de qualsevol aspecte relacionat amb l'Esquerda: el jaciment, el museu, l'experimentació arqueològica. L'aplicació d'un mètode científic en les excavacions, amb l'aplicació de nous sistemes i tecnologies innovadores a l'abast, és una constant en la recerca al jaciment, concepte que s'intenta aplicar també al Museu, on es recull i s'exposa no tan sols les peces, sinó també la metodologia i els sistemes d'anàlisi aplicats. La tasca difusora del Museu fa palès que la recerca actua com a motor del Museu, sobretot des de dos aspectes: les excavacions arqueològiques i l'experimentació.

L'arqueologia: 25 anys d'excavacions al jaciment ibèric i medieval de l'Esquerda

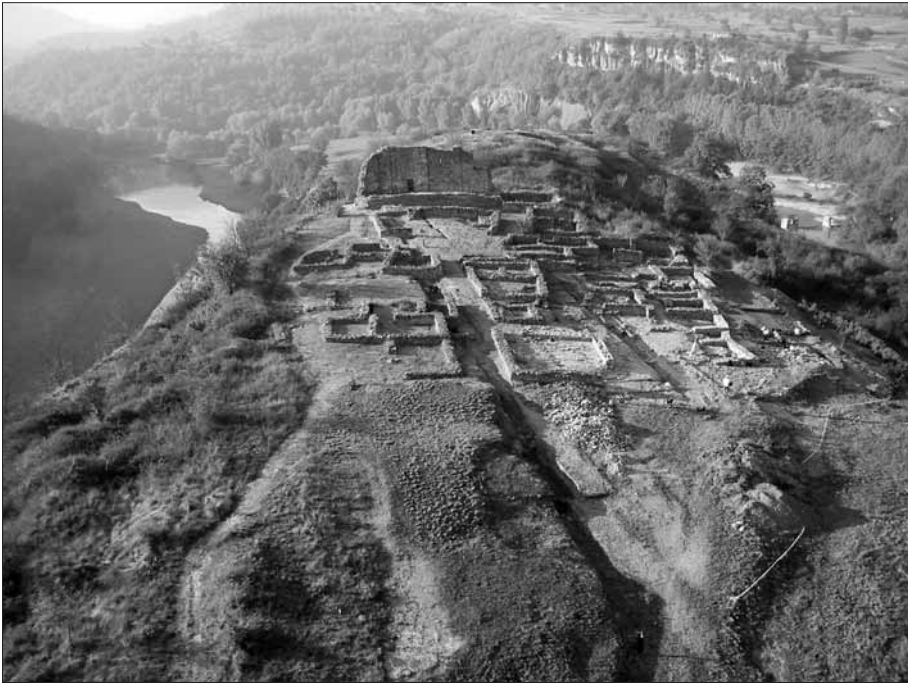
Ja s'ha remarcat la inextricable relació entre jaciment i museu. Les actuacions que s'han anat realitzant tenen molt a veure amb el procés d'excavació i d'investigació al jaciment: un poblat ibèric i medieval, amb una cronologia que abasta més de 2.500 anys d'història i que, amb més de vint-i-cinc anys d'excavacions sistemàtiques, encara pot donar molta més informació en el futur, tant pel que fa al coneixement del poblat ibèric com també al del poblat medieval.

En aquests més de quinze anys de vida del Museu de l'Esquerda, al jaciment s'hi han desenvolupat les campanyes d'excavació anual cada estiu, però també s'hi han portat a terme d'altres projectes de recerca que han contribuït a fer més comprensible el jaciment de l'Esquerda, que, cal no oblidar, és el principal objectiu que des de sempre ha perseguit el Museu Arqueològic de l'Esquerda.

El projecte d'arqueologia experimental de l'Esquerda

L'any 1990 es va iniciar un Projecte d'Arqueologia Experimental únic per les seves característiques al nostre país. La col·laboració de l'Ajuntament de Roda, de la Universitat de Barcelona i del Ministerio de Educación y Ciencia que ha aprovat fins ara quatre projectes DGICYT (PB90-0430, PB94-0842, P98-1241 i HUM04-5280), cadascun amb la respectiva dotació econòmica, ha permès desenvolupar aquesta nova experiència científica a Roda.

El projecte sobre arqueologia experimental, encara en curs, va començar per la necessitat d'ampliar i contrastar la informació proporcionada per l'excavació

Vista aèria del Poblat Medieval de l'Esquerda. Campanya d'excavacions 2003. (Fotografia: Maria Ocaña)

d'un graner medieval. El seu objectiu ha estat i és l'estudi de l'agricultura medieval,³ el procés de construcció d'estructures d'emmagatzematge agrícola, com ara el graner i les sitges, i la metal·lúrgia aplicada a la fabricació d'eines dedicades a l'agricultura.

L'espai on s'ha instal·lat aquest laboratori a l'aire lliure que és l'Àrea de Recerca Experimental Arqueològica (ÀREA), situat davant per davant de la muralla del jaciment, constitueix una part molt important dintre del que actualment és el projecte d'investigació de l'Esquerda. Alhora, ha començat a actuar també com a recurs didàctic per als visitants, ja que a banda de mostrar espècies cerealístiques que actualment ja no es troben en els conreus actuals, també s'hi pot veure un graner medieval construït a mida natural, que reproduïx la hipòtesi que s'ha elaborat a partir de l'excavació d'un graner del segle XIII; o una fornal on es fa forja experimental i es treballa el ferro i altres metalls a la manera antiga.

3. OLLICH, I.; REYNOLDS, P. J.; OCAÑA, M.; ROCAFIGUERA, M. [et al.]. *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda. 1991-1994*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1988, 234 p. (Monografies d'Arqueologia Medieval i Post-medieval; 3)

Altres línies de recerca

La gran riquesa del fons arqueològic aportat per les diverses campanyes d'excavació dutes a terme al jaciment al llarg d'aquests anys, ha proporcionat material molt divers que ha estat i és utilitzat per investigadors i estudiants per a la seva recerca, i per a l'elaboració de treballs de fi de carrera i de tesis doctorals. Alguns d'aquests estudis han estat pioners en el seu camp, i han estat publicats en revistes científiques especialitzades:⁴

- antropologia física, paleopatologies, anàlisi d'oligoelements i de DNA
- anàlisi de fauna, micro, macro i ictiofauna
- anàlisi paleocarpològiques i antracològiques
- anàlisi de fitòlits
- datació per radiocarboni
- estudis sobre metalls, fargues i forns
- estudis sobre agricultura, molins i forns
- estudis sobre ceràmica, arqueometria, tipologies i procedències
- estudis sobre prospeccions elèctriques i geomagnètiques aplicades al jaciment

El Museu de l'Esquerda posa a la disposició dels investigadors el material arqueològic per al seu estudi i anàlisi. També es compta per a la consulta amb un petit fons bibliogràfic especialitzat en arqueologia.

Enguany, i per tal de fomentar i potenciar l'estudi de temes d'arqueologia, el Museu de l'Esquerda, a través de la Fundació Privada l'Esquerda, convoca per al 2005 la 1a Borsa d'Estudis d'Arqueologia Josep M. Portús i Viñeta, finançada per IQAP GROUP S.A., i dirigida a estudiants i llicenciats que vulguin ampliar els seus estudis a l'estranger.

La docència com a aplicació i difusió de la recerca

Encara resta un aspecte de la recerca que voldríem remarcar: la docència especialitzada en temàtica arqueològica. Des del Museu de l'Esquerda sempre s'han tingut en compte les especials característiques del fons del qual es compon, bàsicament arqueològic, així com l'aplicació de noves tècniques i metodologies. El Museu contempla una línia de treball que comprèn cursos i seminaris sobre arqueologia, organitzats conjuntament amb institucions universitàries i que es realitzen al jaciment i a les instal·lacions de l'ÀREA i del taller-laboratori de l'Esquerda:

- Cursos de Postgrau i Màster en Arqueologia Medieval, organitzats amb la Universitat de Barcelona.

---

4. Ens remetem als estudis de C. CUBERO, P. HORTOLÀ, J. JUAN-TRESSERRAS, C. LALUEZA, J. MARTÍ, A. MAURI, J. S. MESTRES, M. OCAÑA, A. PÉREZ-PÉREZ, P. J. REYNOLDS, J. SIMÓN, M. VENDRELL i E. VIVES, entre d'altres, citats a la Bibliografia al final d'aquest article.

- Curs d'Arqueologia i Experimentació, dins la Universitat d'Estiu de Vic (des de l'any 1996 fins ara), homologat amb 3 crèdits.
- Assignatura de 6 crèdits sobre Arqueologia Medieval de Camp, dins els cursos anuals de la Universitat de Barcelona.

També es contempla un seminari de formació per a arqueòlegs, organitzat conjuntament amb el Museu Etnològic del Montseny «La Gabella» d'Arbúcies i el Servei d'Arqueologia (Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura) de Girona. Aquest seminari té caràcter biennal i se n'han realitzat dues edicions, la primera l'any 2000 i la segona l'any 2002.

Característiques del fons

El fons del Museu Arqueològic de l'Esquerda està integrat pels materials arqueològics recuperats en aquests vint-i-cinc anys d'excavació, i també per la Col·lecció Arqueològica del Museu del Centre Excursionista de Roda (materials procedents de les excavacions realitzades abans de 1977).

Es tracta, bàsicament, de material ceràmic, metàl·lic, lític, osteològic, etc., d'època ibèrica i també d'època medieval. En total el conjunt d'aquests materials constitueix, fins ara, un fons catalogat de 100.320 peces, una part del qual són petits fragments informes freqüents de localitzar en una excavació arqueològica. En arqueologia qualsevol petit fragment és important i això s'ha volgut remarcar des d'un punt de vista museogràfic. Malgrat aquest plantejament, no podem obviar que en aquest fons hi ha objectes que, per la seva significació com a documents històrics o pel seu bon estat de conservació, destaquen en el conjunt de les col·leccions.

Citarem a manera de llista ràpida alguns objectes que es poden veure a l'actual Museu Arqueològic de l'Esquerda i que documenten molt bé el món ibèric: ceràmiques àtiques de figures roges, grans recipients de ceràmica taronja a torn, diferents tipologies de ceràmica campaniana; objectes metàl·lics associats amb armament, una espasa de ferro, tipus La Tène, una beina d'espasa, vorells i *umbo* d'escut, una punta de llança; pel que fa a la vida quotidiana, una turmellera, una fíbula, un unguentari de bronze, sivelles de ferro, etc. D'època medieval destaca la col·lecció de metalls, molt representativa per conèixer l'instrumental agrícola (falç, podall, trinxet, agullada, etc.), o també les eines del ferrer, els elements de decoració personal o l'armament (puntes de llança, puntes de ballesta, esperons per al cavall). A nivell de ceràmica medieval, actualment el Museu disposa d'una àmplia tipologia de diferents atuells, destinats a la cuina o a l'emmagatzematge de líquids: olles, una paella, canats i contenidors diversos, gerres, un cassó, entre altres.

Característiques de l'exposició

En tractar-se d'un Museu Arqueològic, el fil conductor de l'exposició permanent del Museu havia de posar de manifest les característiques del treball arqueològic. D'aquí la pauta «arqueològica» seguida: la metodologia, l'excavació

Destral medieval. Núm. Inventari: 01/158. (Fotografia: Xavier Montaner)

ibèrica, l'excavació medieval. També, com hem dit, des d'un punt de vista museogràfic es volia recalcar que, en arqueologia, qualsevol petit fragment, sigui de ceràmica o de metall, per posar un exemple, pot ser important i significatiu per a la interpretació històrica. Per això s'exposen peces significatives al costat de petits fragments, que permeten entendre el context global.

L'exposició permanent del Museu⁵ segueix cinc apartats per explicar què és el Jaciment de l'Esquerda: 1. L'entorn; 2. Metodologia; 3. L'Esquerda ibèrica; 4. L'Esquerda medieval, i 5. Darreres aportacions.

Aquests grans blocs se subdivideixen en diversos apartats que, a banda d'explicar la història del jaciment, també expliquen qüestions relacionades amb el treball i la metodologia arqueològica. Així el públic pot informar-se de la història de l'Esquerda en els 2.500 anys d'ocupació humana del jaciment. També, però, pot fer-se càrrec del funcionament d'una excavació arqueològica, amb els mètodes, eines de treball, etc., i adoptar una actitud positiva i de respecte envers les restes arqueològiques encara *in situ*.

L'exposició està muntada sobre uns plafons on hi ha inclòs un text explicatiu, fotografies, dibuixos d'excavació i restitucions d'estructures. Adossats als pla-

5. OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. (1991): *L'Esquerda, poblat ibèric i medieval. Roda de Ter. Osona. Guia del jaciment i del Museu*. Vic: Museu Arqueològic de l'Esquerda / Eumo Gràfic.

L'exposició permanent del Museu. (Fotografia: Maria Ocaña)

fons, en petits prestatges, s'exposen els objectes i les peces seleccionades, que poden fer entendre la vida a l'Esquerda en època ibèrica i medieval.

Com a elements especials, a l'apartat 1, dedicat a l'entorn, s'hi inclou una maqueta que mostra el meandre de l'Esquerda a escala 1:2.500. I a l'apartat 4, que tracta sobre l'Esquerda medieval, hi ha la reproducció a mida natural d'una tomba antropomorfa excavada a la roca, rèplica d'una tomba dels voltants de l'església, exposant l'esquelet original datat entre els segles IX i X dC.

El muntatge de l'exposició permanent del Museu de l'Esquerda i els criteris d'exposició dels materials es regeixen per la màxima claredat possible en els conceptes, la necessitat d'explicar 2.500 anys d'història, i l'economia d'espai a què condiciona el local expositiu amb què es compta en l'actualitat.

Paral·lelament a l'exposició permanent, i malgrat el problema de l'espai limitat, el Museu de l'Esquerda ha organitzat i muntat diverses exposicions temporals:

1992-1993: *Dibuixos a carbó de l'Esquerda* del dibuixant Nazari Raurell: en aquesta mostra es van presentar els dibuixos de l'Esquerda que Nazari Raurell havia anat fent en el decurs dels anys.

1995-1996: *Pedres de l'Esquerda*, un recull del material lític generalment no exposat per qüestions d'espai.

1999-2000: *Plànols de l'aixecament cartogràfic de l'Esquerda en AUTO-CAD*, exposició dels mapes del jaciment cartografiats amb ordinador, treball de fi de carrera dels topògrafs Francesc Bau i Francesc Masdeu.

2000-2002: *L'Esquerda: de l'excavació arqueològica a la interpretació en imatges*, dibuixos amb les restitucions arqueològiques del jaciment, amb aquarel·les originals de Francesc Riart.

2003-2004: *Desperta Ferro. Guerra, comerç, treball i vida quotidiana a l'Esquerda*, exposició del fons de peces de metall, sobretot ferro i bronze, procedents del jaciment.

Programació del Museu

El Museu ha consolidat una programació anual amb activitats diverses. L'any s'inicia amb un cicle de conferències de caràcter monogràfic sobre temàtica historicoarqueològica. Es commemora també el Dia Internacional dels Museus, amb una proposta concreta. Durant el mes de juliol tenen lloc dos cursos d'arqueologia amb seu al jaciment de l'Esquerda i a les instal·lacions del Taller-Laboratori integrades al Museu: el curs d'Arqueologia de la Universitat d'Estiu de Vic «Arqueologia. Excavació i Experimentació al jaciment de l'Esquerda», amb 3 crèdits homologats per les universitats catalanes. A més, l'Esquerda és la seu durant quinze dies d'una assignatura de 6 crèdits de la Universitat de Barcelona que, sota el nom «Arqueologia medieval de camp», permet als alumnes de la UB adquirir i posar en pràctica la metodologia i els processos característics del treball arqueològic en un jaciment medieval.

Durant la segona quinzena d'agost es realitza la campanya d'excavacions programada al jaciment. Durant el mes de setembre es commemoren les Jornades Europees del Patrimoni. A finals d'aquest mes s'organitza una visita comentada per explicar els resultats de la campanya d'excavacions anual. A inicis d'octubre s'organitzen visites comentades i demostracions de fabricació de ceràmica i forja experimental, dintre del Cap de Setmana Ibèric. En aquest mateix mes es fa una visita comentada adreçada específicament a les diferents associacions de veïns de Roda de Ter, per tal d'apropar el jaciment al poble de Roda.

Pel novembre té lloc la Setmana de la Ciència en la qual es participa amb visites comentades a l'Àrea de Recerca Experimental Arqueològica de l'Esquerda i amb un recorregut d'observació del paisatge pel jaciment, així com també amb demostracions diverses relacionades amb l'experimentació arqueològica. Es completa amb unes Jornades de Portes Obertes al Museu. A les acaballes de l'any, el Museu organitza també visites comentades amb motiu de la Fira de Nadal de Roda.

Per completar tota aquesta planificació, es programen visites al Jaciment de manera regular, de març a octubre, cada primer diumenge de mes, a banda de les que s'organitzen de forma concertada durant tot l'any.

Política de promoció i difusió

El Museu Arqueològic de l'Esquerda va iniciar la seva difusió a la comarca d'Osona des del mateix moment en què va obrir les portes el 1988, sobretot a nivell de visites per a centres d'ensenyament, però també per a d'altres grups. Dintre de la política de difusió es va adoptar també des del 1988 un logotip específic, una marca que identifiqués el Museu i el jaciment alhora, logotip que s'empra encara en totes les activitats del Museu.

Des de la creació de l'Associació d'Amics dels Museus d'Osona (AMO), el Museu Arqueològic de l'Esquerda es va vincular a l'entitat, entenent-la com un marc de relació entre els diversos museus osonencs. De fet, el Museu de l'Esquerda va ser el primer Museu convidat per l'AMO a portar una peça per tal de commemorar el Dia Internacional dels Museus l'any 1993. Així, la primera peça de l'any va ser una falç medieval procedent de l'Esquerda.

També col·labora estretament amb el Consorci de Turisme d'Osona i amb el Consell Comarcal d'Osona en tot el que fa referència a la promoció dels museus osonencs, i amb el Consorci de Turisme Paisatges del Ter, al qual pertany el municipi de Roda de Ter. En aquest moment, el Museu de l'Esquerda està a punt d'entrar a la Xarxa de Museus de la Diputació, amb «El Museu més gran de Catalunya».

A l'actualitat, a través de la pàgina web de l'Ajuntament de Roda (www.roda-deter.org) es pot consultar tota la informació referent a l'Esquerda.

D'una manera global, en la política de promoció i difusió del Museu destaquem tres aspectes concrets: 1) la incorporació a la Ruta dels Ibers; 2) les Publicacions, i 3) les Propostes Didàctiques i Tallers.

1. Incorporació a la ruta dels ibers i inici de la museïtzació del jaciment

L'any 2000 l'Esquerda s'incorpora al projecte de turisme cultural impulsat pel Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) conegut com «La Ruta dels Ibers», que té com a objectiu difondre els jaciments ibèrics catalans i promocionar-hi les visites, jornades de portes obertes i activitats diverses a cada lloc. Aquesta incorporació va comportar l'inici de la museïtzació del jaciment, amb l'elaboració d'una ruta arqueològica per a les visites, amb punts informatius en els llocs més interessants. La senyalització segueix el mateix disseny que utilitzen tots els jaciments de la Ruta. En el cas de l'Esquerda, es va aprofitar per senyalitzar tot el jaciment, tant la zona ibèrica com la medieval.

Es va renovar també l'antic fullet informatiu sobre l'Esquerda i es va editar una nova sèrie de fullets, en la línia dels *BENVINGUTS*, un fullet promocional i un tríptic on es troba informació dels jaciments de cadascuna de les tribus, en el cas de l'Esquerda, sobre «El país dels ausetans».

La Xarxa de Turisme Cultural «La Ruta dels Ibers», a la qual pertany l'Esquerda, està integrada per tretze jaciments arqueològics d'època ibèrica vinculats a diferents museus catalans i coordinats pel Museu d'Arqueologia de Catalunya. Aquesta xarxa permet que hi hagi informació de tots els jaciments integrants arreu de la geografia catalana, fet que ha portat molts nous visitants a l'Esquerda.

Dintre d'aquest àmbit es prenen decisions conjuntes per a la promoció i la difusió d'aquests jaciments, com ara la publicació d'una agenda d'activitats, la celebració d'un acte unitari de caràcter festiu o la realització de seminaris de tipus formatiu per als tècnics i monitors de la ruta.

2. Publicacions

En inaugurar el Museu, el 1988, es va dissenyar i editar un fullet que servís com a informació paral·lela del jaciment i del Museu. Aquest fullet va ser reeditat en diverses ocasions, ja que va funcionar fins a l'any 2000, moment en què va ser substituït pel nou fullet vinculat al disseny de la «Ruta dels Ibers».

També es va publicar una guia del jaciment i del Museu seguint el mateix disseny que el tríptic pel que fa la portada. Aquesta guia de quaranta-vuit pàgines és un catàleg de l'exposició permanent del Museu, ja que recull els mateixos textos que es poden trobar a l'exposició.

L'any 1996 es va editar un joc de postals amb imatges de l'Esquerda. A més, en cadascuna de les exposicions temporals s'ha editat un fullet informatiu especial.

A partir de l'any 2000, com s'ha comentat, es van editar els *BENVINGUTS*, amb un fullet específic per a cada museu i jaciment vinculat a la «Ruta dels Ibers» del MAC. Aquest fullet s'ha editat en diverses llengües (català, castellà, anglès i francès), i recull l'itinerari amb els punts senyalitzats del jaciment, a més d'ampliar la informació que es troba *in situ*. Juntament amb aquest material, n'hi ha un altre de més senzill, que serveix per donar a conèixer l'Esquerda de manera més general. És el que s'anomena «fullet promocional», amb un petit text en diversos idiomes amb les característiques del jaciment i informació d'interès general. Acompanya aquests dos fullets específics un díptic del País dels Ausetans, que informa de tots els jaciments ibèrics de la ruta a la comarca, amb horaris d'obertura i telèfons de contacte. També s'ha editat una guia conjunta de tots els jaciments de la ruta a Catalunya, i una agenda de les activitats que es fan al llarg de l'any.

El Museu ofereix, a més, una sèrie de publicacions, algunes dirigides a la divulgació per a un públic general, i d'altres més especialitzades, per a un públic interessat en temes concrets sobre el jaciment:

*A banda i banda del Ter. Història de Roda.*⁶ És una primera aproximació a la història general de Roda de Ter i el seu entorn, amb especial referència a l'Esquerda i el seu paper en l'evolució del poblament.

*L'oppidum ibèric de l'Esquerda,*⁷ publicació especialitzada sobre les excavacions arqueològiques realitzades al sector ibèric.

---

6. OLLICH, I.; OCAÑA, M.; RAMISA, M.; ROCAFIGUERA, M. *A banda i banda del Ter, Història de Roda*. Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter / Eumo Editorial, 1995, 271 p. (L'Entorn; 30)

7. OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. *L'oppidum ibèric de l'Esquerda (Roda de Ter, Osona)*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1993, 99 p. (Col·lecció Memòries d'Excavacions Arqueològiques; 7)

L'Esquerda. 2500 anys d'història, 25 anys de recerca,⁸ amb dibuixos restituïts de Francesc Riart. Aquesta publicació vol posar a l'abast d'un públic molt ampli els resultats de les excavacions i de la recerca portada a terme aquests anys.

L'Esquerda, un jaciment ibèric i medieval al cor de la comarca d'Osona. Quadern de camp.⁹ Publicació destinada a un públic escolar, amb fitxes de treball i orientació per als professors.

El Museu de l'Esquerda col·labora en totes les publicacions que genera el jaciment arqueològic de l'Esquerda. Actualment s'està treballant en el catàleg de l'exposició sobre metalls: «Desperta Ferro! Catàleg del Material Metàl·lic de l'Esquerda».

3. Propostes didàctiques i tallers

El Museu de l'Esquerda ofereix tres propostes didàctiques que permeten acostar-se a la recerca que es porta a terme tant al jaciment com a l'Àrea d'Experimentació Arqueològica. Totes tres s'adrecen al públic en general, ja que es poden adaptar a l'edat i a les característiques de la gent que utilitza el recurs.

3.1. L'Esquerda: poblat ibèric i medieval. Un recorregut per 2.500 anys d'història

Es tracta d'una visita comentada al Museu i al jaciment de l'Esquerda. Es va començar a fer amb el mateix format des de l'any 1988. El públic pot veure les diferents fases d'ocupació del poblat ibèric i medieval, apropar-se al treball arqueològic i seguir un recorregut senyalitzat pel jaciment per veure les principals estructures que fins ara s'han documentat a l'Esquerda.

En cas de fer una visita escolar, el recorregut es pot complementar amb el quadern didàctic, *L'Esquerda, un jaciment ibèric i medieval al cor de la comarca d'Osona*, publicat l'any 2001, que pot treballar-se durant la visita, al Museu, al jaciment i, després, a l'escola.

3.2. Entra en un graner medieval. Àrea de Recerca Experimental de l'Esquerda

Aquesta proposta va sorgir l'any 2001, arran de la construcció experimental d'un graner. L'ÀREA ofereix la possibilitat d'observar de prop com era l'agricultura en època medieval i com podia ser un graner dels segles XII i XIII. Tota la línia de recerca experimental sobre agricultura es posa a l'abast del públic en aquesta visita, que informa de les dades documentades en l'excavació de l'Esquerda (excavació del graner medieval, campanyes 1985 i 1986) i la recerca experimental que s'està desenvolupant des de l'any 1990.

8. OLLICH, I; ROCAFIGUERA, M. *L'Esquerda: 2500 anys d'història, 25 anys de recerca*. Roda de Ter: Fundació Privada l'Esquerda / Eumo Editorial, 2001, 54 p. (amb dibuixos de Francesc RIART).

9. OCAÑA, M. *L'Esquerda, un jaciment ibèric i medieval al cor de la comarca d'Osona. Quadern de Camp*. Roda de Ter: Eumo Editorial / Fundació Privada l'Esquerda, 2001, 24 p.

3.3. L'ofici de ferrer en el món medieval. Àrea de Recerca Experimental de l'Esquerda

És una nova proposta que s'ha endegat des de l'any 2003, amb l'objectiu de rendibilitzar per al públic la recerca sobre metal·lúrgia medieval que s'està portant a terme a l'ÀREA.

La visita intenta donar a conèixer les descobertes que s'han fet al jaciment de l'Esquerda sobre les ferreries i el treball dels metalls, amb la recerca experimental posterior, que ens permet veure com era una fornal medieval, quines eines s'utilitzaven, i també viure la sensació de treballar com un ferrer del segle XII.

Perspectives de futur

Actualment, l'Ajuntament de Roda de Ter ha comprat l'antiga caserna de la Guàrdia Civil, que ha de ser la seu del nou Museu Arqueològic de l'Esquerda. Es tracta d'un edifici construït entorn de l'any 1910, situat a l'entrada de la zona est de la península de l'Esquerda i sobre el riu Ter. És una construcció de pedra, amb planta en forma d'U i amb un pati interior. Consta de dues plantes i un soterrani. La seva situació, dos-cents metres al nord del jaciment de l'Esquerda, reuneix molt bones condicions com a Museu de Jaciment.

En aquests moments s'està redactant el projecte museològic i museogràfic del nou Museu Arqueològic de l'Esquerda, que ja té definits els trets més importants de com ha de ser aquesta instal·lació, tant pel que fa a definició d'espais com a criteris d'exposició i polítiques del Museu.

El nou emplaçament permetrà que els visitants puguin gaudir d'una manera més còmoda del que és ja el complex arqueològic de l'Esquerda, amb les tres extensions del Museu concentrades en un lloc molt proper: Jaciment, Àrea d'Experimentació Arqueològica i Museu. L'entrada en el nou disseny en xarxa del MAC permetrà una oferta encara més ampla.

Bibliografia específica de l'Esquerda

- ADELL, J.A. «Notes per a l'estudi de la tecnologia constructiva de l'hàbitat medieval de l'Esquerda». *Ausa* [Vic], X (1982), p. 329-339. [IX Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular]
- «Els despoblats medievals: un urbanisme impossible?». *Cota Zero* [Vic], 6 (1990), p. 79-85.
- *Arquitectura Alt-medieval a Catalunya: una definició del tipus monàstic i canonical dels segles IX al XIII*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 1991. [Tesi doctoral inèdita]
- ALBAREDA, J., FIGUEROLA, J.; MOLIST, M.; OLLICH, I. *Història d'Osona*. Vic: Eumo Editorial, 1984, 495 p. (L'Entorn; 5)
- ALBAREDA I SALVADÓ, J. «Roda de Ter en el segle XVIII. Resposta de la vila al qüestionari de Francisco de Zamora (1789)». *Ausa* [Vic], XII (1986), p. 21-31.

- AMBLÀS, O. *De la llar a l'enclusa. El treball del ferro al jaciment de l'Esquerda*. Universitat de Barcelona, 2003. Treball de doctorat. [Inèdit]
- AMBLÀS, O.; OCAÑA, M.; OLLICH, I. «Metalls i metal·lúrgia a l'Esquerda medieval (Roda de Ter, Osona)». A: *Seminari sobre Eines i Instrumental Metàl·lic Medieval* (Museu Arqueològic de l'Esquerda, Roda de Ter, juny de 2002), 2003, p. 31-39.
- AMBLÀS, O.; OLLICH, I. «Armes medievals al poblat fortificat de l'Esquerda». A: *Congrés sobre Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental* (Arbúcies-Girona, 5-7 març 2003). Arbúcies, 2004, p. 319-325.
- BAU, F.; MASDEU, F. «L'evolució urbanística d'un poblat de l'any mil. Aixecament topogràfic de l'Esquerda (Roda de Ter, Osona)». A: *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el seu Temps. Catalunya i Europa a la fi del primer mil·lenni* (Vic-Ripoll, 10-13 de novembre de 1999). Vic: Eumo Editorial, 1999, p. 393-398. (Documents; 31)
- BERTRAN, R. «Anàlisi antracològica». A: OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. *L'oppidum ibèric de l'Esquerda, les Masies de Roda de Ter, Osona. Campanyes de 1981-1991*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994.
- BUXÓ, D.; OLLICH, I. «Noves aportacions del jaciment arqueològic de l'Esquerda». *Ausa* [Vic], X (1982), p. 329-339. [IX Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular]
- BUXÓ, D.; ROCAFIGUERA, M. i altres. *El jaciment ibèric de l'Esquerda. Memòria de les excavacions*. Generalitat de Catalunya. Servei d'Arqueologia, 1988. [Inèdita]
- BUXÓ, D.; MARTÍ, J. «Anàlisis faunístiques». A: OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. *L'oppidum ibèric de l'Esquerda, les Masies de Roda de Ter, Osona. Campanyes de 1981-1991*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994.
- CAMPILLO, D. «El cráneo de l'Esquerda!». A: *Paleopatología del cráneo en Cataluña, Valencia y Baleares*. 1974.
- «Cuando Roda acuñaba moneda». *Roda de Ter* [Roda de Ter].
- CUBERO, C. «Explotació agrària del territori a l'Edat Mitjana: Tossal de Solibernat (Torres de Segre, Segrià, Lleida) i l'Esquerda (Masies de Roda de Ter, Osona)». A: *Aportació de la Paleocarpologia al coneixement de l'explotació agrària del territori*. Universitat de Barcelona. Tesi de Llicenciatura, 1988. [Inèdita]
- «Anàlisis carpològiques». A: OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. *L'oppidum ibèric de l'Esquerda, les Masies de Roda de Ter, Osona. Campanyes de 1981-1991*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1994.
- «Determinació antracològica de les restes de fusta cremada del jaciment de l'Esquerda». A: *Simpòsium d'Arqueologia Medieval. Homenatge al Prof. Manuel Riu* (Berga, 26-28 de març de 1998). 1998. [En premsa]
- ERRA, A.; OCAÑA, M. *Esglésies Romàniques: 118 testimonis arquitectònics de la història d'Osona*. Figueres: Carles Vallès ed., 1992, 111 p. (Guies del Patrimoni Comarcal; 11)

- ESPINALT, F. D'A. *Apunts històrics inèdits de la vila de Roda de Ter*. Barcelona: Gràfiques Marina, 1948.
- ESPINALT, F. MN. «En el camí dels segles». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. 31, (setembre de 1972).
- GODAYOL, P. «Roda d'Ausona, (Vich) antiquíssima ciutat». *La Veu de Catalunya* [Barcelona], 20 de febrer de 1927.
- GRACIA, E. «Materials de peltre medievals a Catalunya». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], núm. 5-6 (1984-85), p. 313-356.
- GRACIA, F.; MUNILLA, G.; RIART, F.; GARCÍA, O. «L'Esquerda». A: *El llibre dels ibers. Viatge il·lustrat a la cultura ibèrica*. Barcelona: Ed. Signament, 2000, p. 78.
- GUDIOL, J. «Excursió a Roda i a Santa Magdalena de Conangle». *Gazeta de Vich* [Vic], 201 (1916).
- HORTOLÀ, P. «Screening bio-geoquímic per a la presència de residus orgànics arqueològics en mostres provinents del poblat medieval de l'Esquerda, mitjançant una bateria d'anàlisis químiques colorimètriques». A: *L'Esquerda. Memòria de les Excavacions Arqueològiques, àrea medieval, campanya 1995*. Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 1997. [Inèdita]
- «Inscripciones ibéricas». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1973.
- JUAN-TRESSERRAS, J. «L'Esquerda (Roda de Ter, Osona). Estudi de microrestes vegetals i compostos orgànics en residus cendrosos i continguts de recipients. Informe final». A: *L'Esquerda. Memòria de les Excavacions Arqueològiques, àrea medieval, campanya 1996*. Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 1998. [Inèdita]
- JULIÀ VIÑAMATA, Josep-Ramon. «El vidrio del poblado medieval de l'Esquerda (Osona, Barcelona)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Barcelona], 13 (1992), p. 323-341.
- JUNYENT, E. «Roda per tres vegades». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1950.
- «Itinerario histórico de las parroquias del Obispado de Vich». Separata publicada a *Hoja Parroquial*. Vic: Imprenta Anglada, 1945-52.
- LALUEZA, C. «Information obtained from the Microscopic examination of Cultural Striations in Human Dentition». *International Journal of Osteoarchaeology*. Vol. 2 (1992), p. 155-169.
- LALUEZA, C.; MARTI, J. «Estudi antropològic de les tombes de la Muntanyeta (Roda de Ter, Osona)». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], 10 (1989), p. 251-256.
- LALUEZA, C.; PÉREZ-PÉREZ, A. «Estudio nutricional de la población medieval de l'Esquerda (Osona, Barcelona). Oligoelementos y estriación dentaria». *Trabajos de Antropología*. Núm. 12 (1989).
- «Estudi de l'ús cultural de la dentició anterior en individus medievals de l'Esquerda (Osona, Barcelona) i d'altres jaciments». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], 13 (1992), p. 343-351.

- «L'Esquerda, Actualitat». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1968.
- LLOP, I.; SADURNÍ, N. *Catalogació del fons de pergamins de l'Arxiu Parroquial de Roda de Ter*. 2001. [Inèdit]
- MADOZ, P. *Diccionario Geográfico-Estadístico-Histórico de España y sus posesiones de Ultramar*. Vol. XIII. Madrid, 1849, p. 538.
- MALUQUER DE MOTES, J. «Nuevas inscripciones ibéricas en Cataluña». *Pyrenae* [Barcelona], 12 (1976), p. 183-189.
- MESTRES, J. S. «Informe de les datacions per Radiocarboni realitzades sobre diverses mostres procedents del poblat ibèric de l'Esquerda». A: ROCAFIGUERA, M. (dir.). *L'Esquerda. Memòria de les Excavacions Arqueològiques, àrea ibèrica, campanyes 1996-97*. Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 1998. [Inèdita]
- «Informe de les datacions per Radiocarboni realitzades sobre dues mostres procedents del poblat medieval de l'Esquerda». A: *L'Esquerda. Memòria de les Excavacions Arqueològiques, àrea medieval, campanya 1999*. Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 2002. [Inèdita]
- «Nuevos hallazgos arqueológicos». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1973.
- OCAÑA SUBIRANA, M. «L'església parroquial de Sant Pere de Roda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 471 (juliol de 1988).
- *El món agrari i els cicles agrícoles a la Catalunya Vella (s. IX-XIII)*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998, 136 p. (Documenta; 1)
- «Fonts arqueològiques i etnogràfiques per a l'estudi de l'agricultura medieval». A: *I Simposium d'Arqueologia Medieval. Homenatge al Prof. Manuel Riu* (Berga, 26-28 de març de 1998). 1998. [En premsa]
- «El treball agrícola medieval a la vessant sud dels Pirineus (s. IX al XII)». A: *II Congrés Internacional. Història dels Pirineus*. Girona, 11-14 de nov. de 1998. 1998. [En premsa]
- *L'Esquerda, un jaciment ibèric i medieval al cor de la comarca d'Osona. Quadern de Camp*. Roda de Ter: Eumo Editorial / Fundació Privada l'Esquerda, 2001, 24 p.
- OLLICH, I. «Sivelles medievals de l'Esquerda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari, 1976.
- «Hebillas medievales procedentes de Roda de Ter». A: *Atti del Colloquio Internazionale*. Palermo-Erice, 1974. Istituto de Istoria Medievale, Università di Palermo, 1976, p. 505-516.
- «Algunes peces de ceràmica grisa medieval a Catalunya». A: *Colloques Internationaux du CNRS*. París, 1980, p. 403-406.
- «El jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter, Osona, I. Informe Preliminar i estat de la qüestió». *Quaderns d'Estudis Medievals* [Barcelona], 1 (1980), p. 5-15.

- «El jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter, Osona, II. Sistema i tècniques d'excavació. Aplicació a una de les cases del poblat medieval». *Quaderns d'Estudis Medievals* [Barcelona], 3, vol. 1 (1981), p. 144-155.
- «El jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter, Osona, III. La necròpolis medieval». *Quaderns d'Estudis Medievals* [Barcelona], 4, vol. 1 (1981), p. 219-234.
- «El jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter, Osona, IV. L'església romànica de Sant Pere». *Quaderns d'Estudis Medievals* [Barcelona], 7, vol. 1 (1982).
- «El jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda a les Masies de Roda de Ter, Osona, i V. El material arqueològic». *Quaderns d'Estudis Medievals* [Barcelona], 10, vol 1 (1982), p. 609-619.
- «L'Esquerda, les Masies de Roda». A: *Les Excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1982, p. 395-398. (Excavacions Arqueològiques a Catalunya; 1)
- «Tipologia de les tombes de la necròpolis medieval de l'Esquerda (Osona)». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], Annex 1: «Necròpolis i sepultures medievals de Catalunya» (1982), p. 105-153.
- «El poblat medieval de l'Esquerda». *Tribuna d'Arqueologia* [Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura] (1983), p. 43-50.
- «Formes i decoració de la ceràmica grisa medieval procedent del jaciment de l'Esquerda (Barcelona)». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], Annex 2: «Ceràmica grisa i terrissa popular de la Catalunya Medieval» (1984), p. 81-97.
- «Poblat de l'Esquerda, les Masies de Roda». A: *Catalunya Romànica*. Vol. II: Osona I. Barcelona, 1984, p. 347.
- «Poblament i formes de vida al jaciment medieval de l'Esquerda a través del seu estudi arqueològic». A: *Actas del I Congreso de Arqueología Medieval Española*. Huesca, 1985, p. 552-568.
- «Jaciment arqueològic medieval de l'Esquerda (Les Masies de Roda de Ter, Osona)». A: *Ieres Jornades d'Arqueologia Medieval a Catalunya*. Universitat de Barcelona, desembre de 1985.
- «De Laplace a Harris: l'exemple experimental del jaciment». A: *Actas del II Congreso Nacional de Arqueología Medieval Española*. Madrid, 1987, vol. II, p. 60-68.
- «El graner de l'Esquerda, Roda de Ter, Osona». A: *III Jornades d'Arqueologia Medieval a Catalunya*. Universitat de Barcelona, març de 1988.
- *Camp i ciutat a la Catalunya del segle XIII*. Vic: Eumo Editorial, 1988, 205 p. (Referències; 3)

- «L'agricultura a l'Edat Mitjana. L'excavació i estudi del graner de l'Esquerda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari (1989).
- «L'ús d'un jaciment com a camp docent i experimental. Master d'Arqueologia Medieval. Necròpolis i ritual funerari». A: *V Jornades d'Arqueologia medieval a Catalunya*. Universitat de Barcelona, juny de 1990, p. 49-53.
- «La fi d'un poblat medieval. Abandonament o canvi d'assentament? El cas de l'Esquerda». *Cota Zero* [Vic], 6 (1990), p. 71-78.
- «Problemàtica general de les estructures d'habitatge durant l'Alta Edat Mitjana». A: *La vida medieval a les dues vessants del Pirineu*. (1r i 2n curs d'Arqueologia d'Andorra). Andorra, 1990, p. 19-28.
- «Poblat de L'Esquerda, les Masies de Roda. Darreres novetats arqueològiques (1984-1998)». A: *Catalunya Romànica*. Barcelona: DIGEC, 1998, vol. XXVII, p. 200-201.
- «El Ter, la primera frontera dels carolingis al comtat d'Osona, segles VIII-IX». A: *II Congrés d'Història dels Pirineus (Girona, nov. de 1998)*. 1998. [En premsa]
- «Arqueologia de la Catalunya feudal: poblament i territori». Ponència al *I Simposium d'Arqueologia Medieval, Homenatge al Prof. Manuel Riu* (Berga, 26-28 de març de 1998). Universitat de Barcelona, 1998. [En premsa]
- «Roda: L'Esquerda. La ciutat carolíngia». A: *Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura als segles IX i X, catàleg de l'exposició al MNAC*. Barcelona, 1999, p. 84-88.
- «Research and Teaching in Experimental Mediaeval Archaeology. L'Esquerda, a project about agriculture, tools and construction in Mediaeval Ages». A: *IV European Symposium for Teachers of Medieval Archaeology (Sevilla, november 1999)*. Universidad de Sevilla-Universidad de Córdoba, 2002, p. 23-29.
- «L'Esquerda. L'organització espacial d'un poblat medieval fortificat». A: *Jornades d'Arqueologia del Maresme*. Mataró, 2002.
- «Arqueologia i vida quotidiana a l'època medieval. L'excavació i interpretació d'una casa del segle XIII al jaciment de l'Esquerda». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], 23/24 Homenatge al prof. J. R. Julià Viñamata (2003), p. 145-165.
- «Arqueología medieval y género». A: MOLAS, M. D. (coord.). *Morir en Femenino*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 2003, p. 237-266. (Breviaris; 7)
- «Roda ciutat (L'Esquerda) i la defensa de la línia del Ter al comtat d'Osona (s. VIII-X)». A: *Congrés sobre Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental* (Arbúcies-Girona, 5-7 de març de 2003). Arbúcies, 2004, p. 179-194.
- OLLICH, I. (dir.) [et. al.]. *Memòria de les Excavacions Arqueològiques de l'Esquerda. Sector Medieval*. Campanyes 1977-1983. Generalitat de Catalunya.

- Departament de Cultura, 1984. [Inèdita]
- *L'Esquerda, Sector Medieval. Memòria de les excavacions Arqueològiques 1984-1988*. Generalitat de Catalunya, 1990. [Inèdita]
- *L'Esquerda, Les Masies de Roda de Ter (Osona). Memòria de les excavacions Arqueològiques, Sector Medieval 1989-1992*. Generalitat de Catalunya, 1994. [Inèdita]
- *L'Esquerda, Les Masies de Roda de Ter (Osona). Memòria de les excavacions Arqueològiques, Sector Medieval 1993-1995*. Generalitat de Catalunya, 1997. [Inèdita]
- *L'Esquerda. Memòria de les Excavacions Arqueològiques, Sector Medieval. Campanya 1996*. Generalitat de Catalunya, 1998. [Inèdita]
- *L'Esquerda. Àrea medieval. Memòria de les excavacions arqueològiques. Campanya 1997*. Generalitat de Catalunya, 1999. [Inèdita]
- *L'Esquerda. Àrea medieval. Memòria de les excavacions arqueològiques. Campanya 1998*. Generalitat de Catalunya, 2000. [Inèdita]
- *L'Esquerda. Àrea medieval. Memòria de les excavacions arqueològiques. Campanya 1999*. Generalitat de Catalunya, 2001. [Inèdita]
- *L'Esquerda. Àrea medieval. Memòria de les excavacions arqueològiques. Campanyes 2000 i 2001*. Generalitat de Catalunya, 2003. [Inèdita]
- OLLICH, I.; AMBLÀS, O.; OCAÑA, M.; ROCAFIGUERA, M. *Desperta Ferro! Catàleg del Material Metàl·lic de l'Esquerda*. Catàleg de l'exposició en curs al Museu Arqueològic de l'Esquerda, Roda de Ter. 2003. [En preparació]
- OLLICH, I. (coord.); BLANCAFORT, F.; CABALLÉ, A.; COSTA, R.; ESPONA, P.; MARTÍ, J.; OCAÑA, M.; REYNOLDS, P. J.; RINCÓN, M. A.; RIU, M.; ROCAFIGUERA, M.; SERRAT, D. *Experimentació arqueològica sobre conreus medievals a l'Esquerda. 1991-1994*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1998, 234 p. (Monografies d'Arqueologia Medieval i Post-medieval; 3)
- OLLICH, I.; CUBERO, C. «Paleocarpologia i agricultura a l'Edat Mitjana: l'excavació i estudi d'un graner medieval a Catalunya». A: *III Congreso de Arqueología Medieval Española*. Oviedo, març de 1989, p. 73-85.
- «El graner de l'Esquerda: un conjunt tecnològic agrari a la Catalunya Medieval». A: *La vida medieval a les dues vessants del Pirineu*. (1r i 2n curs d'arqueologia d'Andorra). Andorra, 1990, p. 33-47.
- OLLICH, I.; OCAÑA, M. «L'Esquerda de Roda de Ter. Un poblat fortificat del segle XI». *L'art romànic vist des del MNAC, XI*. Col·leccionable del diari *Avui*. Gener de 1998, p. 41-44.
- OLLICH, I.; OCAÑA, M.; RAMISA, M.; ROCAFIGUERA, M. *A banda i banda del Ter, Història de Roda*. Roda de Ter: Ajuntament de Roda de Ter / Eumo Editorial, 1995, 271 p. (L'Entorn; 30)
- OLLICH, I.; OCAÑA, M.; REYNOLDS, P. J.; ROCAFIGUERA, M. «Experimentació arqueològica sobre sistemes de conreus medievals. Primers resultats del projecte de l'Esquerda». A: *XIV Jornades d'Estudis històrics locals. La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (s. v-XVIII)*. Palma de

- Mallorca, 1996, p. 153-168.
- «L'Esquerda. Ecology, environment, and agricultural productivity». A: *Medieval Europe Brugge 1997, An International Conference of Medieval and Later Archaeology*. 1st-4th october 1997. [pre-printed papers]
- OLLICH, I.; OCAÑA, M.; ROCAFIGUERA, M. [amb tot l'equip]. *Arqueologia Experimental a l'Esquerda. El procés de construcció i estocatge del graner medieval (DGICYT PB94-0842 i DGICYT PB981241). Homenatge al Dr. Peter J. Reynolds*. Roda de Ter: Museu Arqueològic de l'Esquerda, 2003 [En preparació]
- OLLICH, I.; RAURELL, S. «Tombes de llosa als turons de la Plana de Vic: una població alt-medieval per cristianitzar?». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], 10 (1989), p. 223-250.
- OLLICH, I.; REYNOLDS, P. J.; ROCAFIGUERA, M. «L'Earthwork de l'Esquerda. Un experiment en processos de formació». A: *IV Congreso de Arqueología Espacial (Procesos Postdeposicionales)*. Teruel: Colegio Universitario de Teruel, 1993, p. 341-352.
- «Agricultura medieval i arqueologia experimental: el projecte de l'Esquerda». A: *Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola*. Alacant, 1993, tom III, p. 701-709.
- OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. «Les etapes de poblament al jaciment de l'Esquerda. Les Masies de Roda de Ter, Osona (s. VIII aC - s. XIV dC)». *Tribuna d'Arqueologia*. 1989-1990, Generalitat de Catalunya, 1990, p. 101-110.
- «Visita al jaciment ibèric i medieval de l'Esquerda (Les Masies de Roda de Ter, Osona)». A: *V Jornades d'Arqueologia Medieval a Catalunya*. Universitat de Barcelona, juny de 1990, p. 72-75.
- «L'Àrea de Recerca Experimental Arqueològica de l'Esquerda, a Roda de Ter (AREA)». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari (setembre de 1992), p. 82-85.
- «Ancient Patterns in Settlement and Urbanism. The Medieval site of L'Esquerda, Catalonia». *Medieval Europe. An International Conference of Medieval Archaeology* [University of York], 8 (1992), p. 131-138.
- *L'oppidum ibèric de l'Esquerda (Roda de Ter, Osona)*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1993, 99 p. (Memòries d'Excavacions Arqueològiques; 7)
- «L'Esquerda, un projecte de recerca arqueològica a Osona». *Memòria Congrés de Cultura d'Osona (Nov. 1996 - Març 1997)*. Barcelona: Consell Comarcal d'Osona / Generalitat de Catalunya, 1998, p. 278-281.
- «Evolució del sistema de construcció al jaciment de l'Esquerda de l'època ibèrica a la medieval». A: *I Symposium d'Arqueologia Medieval, Homenatge al Prof. Manuel Riu* (Berga, 26-28 de març de 1998), Universitat de Barcelona, 1998. [En premsa]
- «L'Esquerda: de la sembra a l'emmagatzematge: Experimentació arqueològica sobre tècniques agrícoles medievals». A: *IV Jornades d'Història de la*

- Ciència i de la Tècnica*. Vic, octubre de 2000. [Inclou pòster]
- «El poblat ibèric i medieval de l'Esquerda (Les Masies de Roda, Osona). De l'excavació a l'experimentació arqueològica». A: *Tribuna d'Arqueologia 1999-2000*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 2000.
- «El jaciment ibèric i medieval de l'Esquerda. 25 anys d'excavacions». A: *Jornades d'Arqueologia 2001. Intervencions arqueològiques i paleontològiques a les comarques de Barcelona* (La Garriga, nov.-des. de 2001). Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, pre-actes, 2001, p. 236-238.
- *L'Esquerda: 2.500 anys d'història, 25 anys de recerca*. Roda de Ter: Fundació Privada l'Esquerda / Eumo Editorial, 2001, 54 p. [Amb dibuixos de Francesc RIART]
- «Ironworking in the mediaeval site of L'Esquerda. Technology for an agrarian economy». A: *3rd. International Conference of Medieval and later Archaeology (Basel 2002)*. [Pre-printed papers]
- «El treball del ferro al jaciment de l'Esquerda, des de l'època ibèrica a la medieval». A: *Jornades sobre la Farga a la Catalunya Central (Vic, 19-20 d'octubre de 2002)*, Universitat de Vic-Universitat Politècnica de Catalunya, 2002. [En premsa]
- «El jaciment de l'Esquerda i el projecte d'Arqueologia Experimental». *Revista VIC [Vic]* (juny-juliol de 2003), p. 13-17.
- «L'Esquerda 2001-2003: espais i sistemes de producció a l'època ibèrica i la medieval». A: *Jornades d'Arqueologia i Paleontologia* (Sant Boi del Llobregat, octubre de 2003). Generalitat de Catalunya, 2003.
- OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. [et al.]. *L'Esquerda, poblat ibèric i medieval. Guia del jaciment i del museu*. Roda de Ter, 1991, 44 p.
- OLLICH, I.; VIVES, E. «Arqueologia i antropologia física. La població i ritual funerari a Osona a través de les necròpolis medievals». *Cota Zero [Vic]*, 2 (1986), p. 62-71.
- PÉREZ-PÉREZ, A.; LALUEZA, C. «Determinación de la dieta: interpretación arqueológica». A: *III Congreso de Arqueología Medieval Española*. Oviedo, 1989, p. 42-45.
- «Tècniques de determinació de la dieta a partir de restes antropològiques». A: *IV Jornades d'Arqueologia Medieval a Catalunya*. Universitat de Barcelona, 1989.
- «Human Palaeoecology Revealed from bones». *Journal from Human Ecology*. Núm. 2 (1989).
- «Evolución del patrón alimentario de la población medieval de l'Esquerda (Osona, Barcelona)». A: *Actas de la II Reunión Nacional de la Asociación Española de Paleopatología*. 1989.
- «El consumo cárnico como indicador de diferenciación social a través del

- anàlisi de oligoelementos en hueso». *Boletín de la Sociedad Española de Antropología Biológica*. Núm. 12 (1991), p. 81-90.
- «Dietary reconstruction from historical information and trace elements analysis in a medieval population from Catalonia (Spain)». *International Journal of Anthropology*. Vol. 7, núm. 1 (1992), p. 51-47.
- PLADEVALL, A. «Destrucció de l'antiga església parroquial de Sant Pere de l'Esquerda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari (1967).
- «Notícies de la Roda Medieval». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari (1968).
- *El comtat d'Osona a mig segle XIV*. Barcelona: Ed. Comte de la Vall de Marlès, 1972.
- «L'època medieval». A: *Manlleu. Aproximació a la història, l'entorn, l'economia i l'estructura territorial*. Vic: Eumo Editorial, 1990, p. 69-91. (L'Entorn; 15)
- RAURELL, S. «Sant Pere de Roda de Ter, L'Esquerda». *Roda de Ter* [Roda de Ter] (1975).
- REPARAZ, Gonçal de. *La Plana de Vic*. Vic: Eumo Editorial, 1982. (L'Entorn; 3)
- REYNOLDS, P. J. «Mediaeval Cereal Yields in Catalonia & England. An empirical challenge». *Acta/Mediaevalia* [Universitat de Barcelona], 18 (1997), p. 495-507.
- REYNOLDS, P. J.; SHAW, C. «The third Harvest of the first millennium AD in the Plana de Vic». A: *Actes del Congrés Internacional Gerbert d'Orlhac i el seu Temps. Catalunya i Europa a la fi del primer mil·lenni* (Vic-Ripoll, 10-13 de novembre de 1999). Vic: Eumo Editorial, 1999, p. 339-352. (Documents; 31)
- RIPOLL, J. *Documentos inéditos que pueden servir para ilustrar la muy antigua ciudad, hoy pueblo de Roda, situada en la ribera del río Ter, Diócesis y corregimiento de Vich*. Vic: Impremta Ignasi Valls, 1833.
- RIU, M.; BOLÒS, J.; OLLICH, I.; PADILLA, J. I.; PAGÈS, M. «Sivelles medievals i altres peces d'orfebreria relacionades amb la indumentària». A: *106ème Congrès National des Sociétés Savantes* (Perpinyà, 1981). 1984, p. 107-183.
- ROCAFIGUERA, M. «Les etapes del poblament ibèric de l'Esquerda (Les Masies de Roda de Ter, Osona)». *Roda de Ter* [Roda de Ter], núm. extraordinari (1989), p. 15-16.
- *L'estructura del poblament ibèric a Osona: característiques i evolució a través de l'anàlisi del territori*. Universitat de Barcelona, 1989. Tesi de llicenciatura. [Inèdita]
- «L'Esquerda, assentament i territori en el període ibèric ple». A: *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica* (Manresa, 1990). 1991, p. 309-314.
- *Osona ibèrica. El territori dels antics ausetans*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1995, 200 p. (Osona a la Butxaca; 16)
- «Arquitectura ibèrica ausetana, materials i tècniques de construcció a l'Es-

- querda (s. v aC)». A: *II Congrés Internacional. Història dels Pirineus*. (Girona, 11-14 nov. 1998). 1998 [En premsa]
- «Els castells medievals, reflex d'una organització territorial més antiga a la comarca d'Osona». A: *Congrés sobre Els Castells Medievals a la Mediterrània Nord-Occidental* (Arbúcies-Girona, 5-7 de març de 2003), Arbúcies, 2004, p. 195-204.
- ROCAFIGUERA, M. (dir.) [et al.] *L'Esquerda. memòria de les excavacions. Àrea ibèrica 1988-1991*. Generalitat de Catalunya, 1992. [Inèdita]
- *L'Esquerda. memòria de les excavacions. Àrea ibèrica 1992-1995*. Generalitat de Catalunya, 1996. [Inèdita]
- *L'Esquerda 1996-1997, Memòria de les excavacions arqueològiques, Sector Ibèric*. Generalitat de Catalunya, 1998. [Inèdita]
- *L'Esquerda 1998, Memòria de les excavacions arqueològiques, Sector Ibèric*. Generalitat de Catalunya, 1999. [Inèdita]
- ROCAFIGUERA, M.; OLLICH, I. «Evolució del sistema de construcció al jaciment de l'Esquerda. De l'època ibèrica a la medieval». A: *I Simpòsium d'Arqueologia Medieval. Homenatge al Prof. Manuel Riu* (Berga, 26-28 de març de 1998). 1998. [En premsa]
- ROCAFIGUERA, M.; OLLICH, I.; BLANCAFORT, F. «L'Esquerda, 15 anys d'excavacions arqueològiques». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 500 (1991), p. 70-74.
- RODURCON. «Roda prehistòrica y medieval». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1957.
- «Roda, un accidente en la historia». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1959.
- SADURNÍ, N. *El benefici de Santa Maria del Pont de Roda de Ter. Retrat d'una institució baix-medieval*. Treball de doctorat, Universitat de Barcelona, 2003, 250 p. [Inèdit]
- SALA MOLAS, J. «Roda de Ter, ciudad medioeval». Fasc. 1 de la sèrie *El Condado de Ausona en el Medioevo*. Vic, 1930.
- SALÉS, J. «Nosaltres, els rodencs. Apunts sobre la nostra història». *El 13* [Roda de Ter], núms. 2, 3 i 4 (1988).
- SERRA RÀFOLS, J. de C. «Les darreres descobertes arqueològiques als voltants de Roda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1956.
- SIMON I ARIAS, J. «Estudi arqueomètric d'una tovera procedent del jaciment de l'Esquerda, sector medieval». A: *L'Esquerda. Àrea medieval. Memòria de les excavacions arqueològiques. Campanyes 2000 i 2001*. Generalitat de Catalunya, 2003. [Inèdita]
- SOLDEVILA I GARCIA, M. T. *El pont vell de Roda de Ter. Estudi històric*. Roda de Ter: Diputació de Barcelona / Ajuntament de Roda de Ter, 1992.
- SOLÉ, R. «Apuntes históricos». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1944.
- «El yacimiento neolítico de Puigcebró (Roda de Ter). *Ausa* [Vic], II (1957), p. 55.

- «El yacimiento neolítico de Puigcebró». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1958.
- «Civitas epica». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1961.
- «San Pablo en la Península Ibérica». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1963.
- «La otra cara de la moneda». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1967.
- «L'Esquerda, sempre». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1969.
- «Las tumbas hablan». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1972.
- «Lamento histórico-turístico». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1973.
- «Opus spicatum». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1975.
- VALLS I TABERNER, F. «Roda i la revolta d'Aizó». *Roda de Ter* [Roda de Ter], 1958.
- VILLANUEVA, S. *Viage literario por las iglesias de España*. Vol. VII-VIII. València, 1821.
- VIVES, E. «Les restes òssies humanes del cementiri medieval de L'Esquerda (Roda de ter, Osona)». *Ausa* [Vic], X (1982), p. 341-343. [XI Symposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular]
- *Contribució al coneixement dels enterraments medievals a Catalunya i regions limítrofes*. Universitat Autònoma de Barcelona, 1987. [Tesi doctoral inèdita]
- *La població catalana medieval*. Vic: Eumo Editorial, 1989, 210 p. (Referències; 7)
- ZAMORA, F. de. *Diario de los viajes hechos en Catalunya*. Barcelona: Ed. Curial, 1973. (Col. Documents de Cultura).